

Dr DAVOR SAVIN, Beograd

MARKSISTIČKA POLITIČKA EKONOMIJA I SAVREMENA TEORIJA PRIVREDNE NERAVNOTEŽE

NAPUŠTANJE KONCEPTA KONSTANTNIH ČINILACA U KEJNZIJANSKOJ TEORIJI

Savremena kapitalistička privreda može se formalizovati — ili bar većina građanskih ekonomista veruje u to — modelom koji je izgradila kejnzijska, odnosno neokejnzijska škola¹. Između ortodoksnih Kejnsovih sledbenika i modernijih poklonika njegove teorijske poruke postoje značajne razlike u objašnjenju ekonomskog mehanizma ali i jednomišljenost o ispravnosti pretpostavke efikasnog delovanja tržišnih snaga, tj. sposobnosti privrede da kroz automatski proces prilagođavanja uspostavlja ravnotežu nakon dobijanja primarnog impulsa spolja (egzogeni uticaji, državna intervencija).

Kejnzijski model izgrađen je na bazi hipoteze o postojanju konstantnih činilaca, tj. činilaca koji se menjaju veoma sporo i na kratak rok (na koji se teorija odnosi) njihova promena nema nikakvog uticaja. Među tim činilacima su osnovni nivo tehnoloških dostignuća, kvalitet i obim raspoloživih kapitalnih dobara, obim i kvalifikacija radne snage, stepen tržišne konkurencije, ekonomska struktura. Polazeći od pomenutih premisa sagrađen je model sa nekoliko ključnih funkcionalnih veza na kojima počiva kejnzijski sistem, kao i njegova teorija ekonomske politike:

— u prisustvu podsticajnih činilaca tražnje proizvodnja reaguje elastičnije nego cene,

— u uslovima pune zaposlenosti nominalne nadnice pokazuju tendenciju neelastičnog pomeranja, a realne nadnice su opredeljene odnosom fiksnih novčanih nadnica i promenljivog nivoa cena. Za uslove nepotpune zaposlenosti važe obrnute relacije.

¹ Osim kejnzijske teorijske škole, građanska akademska ekonomija je i pod uticajem neoklasičnih pisaca (naročito u teoriji privrednog rasta: Solou, Svon, Klej) i pod uticajem monetarističke škole (naročito u teoriji ekonomske politike: Fridman, Džonson, Lajdler, Tobin).

- potrošnja i štednja su funkcije dohotka, a investiciona tražnja je funkcija kamatne stope,
- spekulativna tražnja za novcem ima važnu ulogu u agregatnoj funkciji tražnje novca,
- transparentnost tržišta (nasuprot neoklasičnom modelu) nije nužna za uspostavljanje ekonomske ravnoteže,
- ponuda novca je endogene prirode, a tražnja novca je elastična u odnosu na promenu kamatne stope,
- odnos između monetarnih i realnih varijabla indirektan je i odvija se posredstvom transmissionog mehanizma čije jezgro predstavljaju kreditni efekti (portfolio pristup).

Ostavljajući za trenutak po strani teorijsku konzistentnost kejnzijskog modela, treba istaći da funkcionisanje savremene kapitalističke privrede ne opravdava pretpostavke uz pomoć kojih je taj model sačinjen. Poslednjih godina uočene su promene koje sugerišu postojanje funkcionalnih veza drugačijih od onih na koje se oslanja kejnzijska škola. U tekstu koji sledi podseća se na neke od novih funkcionalnih zavisnosti.

Nadnice i cene nije moguće tumačiti izrazima jedinstvenih makroekonomskih agregata. Naime, odnos nadnice i cena u radno intenzivnim i kapitalno-intenzivnim granama različit je. Porast cena i troškova života povlači za sobom nadnice koje teže da prilagođavanjem svog nominalnog nivoa očuvaju realnu vrednost. U fazi deceleracije proizvodnje, mirovanja cena i povećanja nezaposlenosti proces je obrnut — rast nadnica se usporava ili sasvim stagnira. Ovakvo u radno intenzivnim delatnostima. Kod kapitalno intenzivnih grana, sa visokim koeficijentom elastičnosti između nivoa nadnica i cene proizvodnje, povećavanje proizvodnje smanjuje jedinične troškove radne snage, a povećavanje nominalnih nadnica može se finansirati produktivnošću rada, bez viših cena. U situaciji kada kapitalno intenzivne grane uđu u recesionu fazu ciklusa i njihova produktivnost opadne, jedinični troškovi rada ugrađivaće se u cene. Nadnice i cene kreću se u suprotnom smeru. Ovo je tendencija koja se mehanizmom inflacije troškova postepeno prenosi na celokupnu privredu.

Razvijene zemlje postigle su stepen »zrelih ekonomija« sa veoma niskom intersektorskom pokretljivošću radne snage. Pored toga, stopu novog zapošljavanja limitiraju i činioци strukturalne prirode. Ovo se prenosi na tržište u vidu sužavanja raskoraka između cena pojedinih faktora proizvodnje (kapital — radna snaga), a promenjena je i definicija konkurencije na tržištu rada.

Nivo nominalnih nadnica nije opredeljen isključivo stanjem na tržištu radne snage nego i obimom tražnje za kapitalom. Budući da skupa kapitalna oprema ne može ostati neiskorišćena znatno niže od svog optimalnog praga eksploatacije, zahtevima za većim nadnicama svojih specijalizovanih radnika poslodavci izlaze u susret i onda kada to, s obzirom na postojeći obim nezaposlenosti »ne bi morali«.

Nivo nezaposlenosti na tržištu radne snage utiče na visinu nadnica daleko manje nego u ranijem razdoblju (»frustration hypothesis«). Isto tako, osciliranje koeficijenta elastičnosti međusobne zamene između rada i kapitala naniže, iskrivljuje vezu nadnice — cene, tj. Phillipsovu krivu okreće u pravcu drugačijem od onog u kojem je bila prvobitnim teorijskim konceptom.

Jačanjem uloge sindikata, i političke snage radničke klase uopšte, menja se odnos između zaposlenosti i stope rasta društvenog proizvoda. Ranije, kada bi nastupila deceleracija, zaposlenost bi se smanjivala, što je povećavalo produktivnost. Više nadnice po zaposlenom bile su amortizovane time što je manje radnika proizvodilo više proizvoda. U novim uslovima, međutim, zapaža se drugačija tendencija. Smanjivanje stope rasta proizvodnje praćeno je manjom stopom otpuštanja radne snage. Troškovi nadnica po jedinici proizvodnje rastu brže od nadnica po zaposlenom. Nezavisno od negativnog trenda u kretanju ukupne proizvodnje, otpuštanje radnika je smanjeno i zbog toga što su socijalne premije i otpremnine visoke i kapitalistički vlasnici ih žele izbeći pa radije pribegavaju proizvodnji sa skraćenim radnim vremenom. Izravnavanje bilansa neravnoteže isključivo na račun povećavanja nezaposlenosti pokazuje se kao nemoguće, što traži izmenu u kejnzijanskoj i neokejnzijanskoj jednačini opšte ekonomske ravnoteže.

Odnos između »prirodne« stope nezaposlenosti i cena promenjen je i u tom smislu što ova stopa više nije konzistentna sa stabilnim cenama, već sa konstantnom stopom rasta cena, tj. stopom koja niti raste niti opada. Do ovoga je došlo zbog toga što uticaj očekivanja rasta cena nije moguće amortizovati na kratak rok. Sve što se može na kratak rok učiniti, to je prigušivanje inflatornih oscilacija i njihovo svođenje na stabilniji nivo. Ovome treba dodati da se pri visokim stopama inflacije smanjuje period prilagođavanja između rasta nadnica i cena.

Porast investicionih ulaganja u kapitalno intenzivne delatnosti iskrivljuje delovanje multiplikatora. U periodu izgradnje kapitalnog objekta angažuju se značajna inputska ulaganja različitih grana i usluga tercijarnog sektora, što održava multiplikator na višem nivou nego u fazi kada gotova postrojenja otpočinu sa proizvodnjom. Smanjivanjem multiplikativnih efekata novih ulaganja reducira se i vrednost akceleratora tražnje. Nivo dohotka u vremenu t_1 ne zavisi neposredno od stope investiranja u t_0 . Relativno manji prirast investicija usled smanjenog porasta dohotka, odnosno tražnje, umanjuje prirast finansijskih sredstava za nove investicije. Na taj način, zajednički mehanizam multiplikatora i akceleratora ne funkcioniše sinhronizovano. Rezultat je da silazne faze ciklusa postaju oštrije i duže kada umanjeni akcelerator počinje rasti.

Da bi se skupa tehnologija, čije je moralno rabaćenje usled neprekidnih inovacija i usavršavanja tehnoloških procesa veoma ubrzano, mogla adekvatno amortizovati, neophodna je što potpunija

iskorišćenost raspoloživih kapaciteta. Ovo pretpostavlja visoke stope rasta proizvodnje da bi se na osnovu ekonomije razmera postigla što veća produktivnost. Usled toga nastupila je promena elastičnosti između efektivne tražnje i cena. Visokoproduktivne industrijske grane formirale su veoma neelastičan odnos ukupnog obima tražnje za sirovinama i energijom (čiji je koeficijent substitucije praktički jednak nuli) i nivoa tržišnih cena. Ovo se pokazuje u smanjenju praga otpora porastu inputskih cena, ali se ove neposredno ugrađuju u sopstvenu cenu proizvodnje (time-lag između inputskih i autputskih cena skraćen je, i u akcelerativnim fazama ciklusa iznosi 2—4 meseca, prema ekonometrijskim istraživanjima za najrazvijenije privrede OECD).

U uslovima recesije smanjenje tražnje manje se pokazuje u porastu nezaposlenosti, a više u padu profita. Porast jediničnih troškova poslovanja ne može se finansirati većim cenama (usled sužene tražnje) niti se — zahvaljujući snazi radničkih sindikata — može amortizovati na račun relativnog smanjenja nadnica.

Uravnoteženi privredni rast postoji samo onda ako je stopa rasta zaposlenosti identična sa stopom rasta ponude radne snage. Međutim, i pri agregatnoj ponudi radnih mesta, čiji je obim dovoljan da oporbuje razliku između tekuće i normalne stope nezaposlenosti, porast zapošljavanja je ograničen i uravnoteženi ekonomski rast se ne može ostvariti. Naime, usled strukturalnih prilagođavanja, uvođenja kapitalne tehnologije, itd. struktura ponude radne snage ne odgovara strukturi tražnje za njom. Ovim se menja standardna jednačina odnosâ na tržištu rada, prema tome i relacija: nadnice — zaposlenost — cene — privredni rast — stopa nezaposlenosti.

Uravnoteženi privredni rast zasniva se na principu marginalne produktivnosti faktora proizvodnje, kao osnovnom regulatoru alokacije resursa. Ovo znači da se kapitalni koeficijent ex hipotesi prilagođava promenama nivoa štednje. Ovaj koncept pretpostavlja da je povećanje marginalne sklonosti štednji isto što i porast ponude kapitala. Međutim, aktuelne tendencije ukazuju da je uprkos izrazitom povećanju sklonosti štednji izostalo odgovarajuće povećanje investicija. Privredni subjekti postali su manje osetljivi na promenu relativnih cena faktora proizvodnje naniže. Princip marginalne produktivnosti ne funkcioniše kao u vreme kad je formulisano. Isto tako, zahvaljujući iskustvu poslednje dekade razvoja, pokoleban je kejnzijski aksiom o odnosu dohotka i štednje, tj. hipoteza o konstantnoj sklonosti štednji nije više »apsolutno«^o održiva, što znači da se kapitalni koeficijent ne prilagođava automatski svakoj promeni u stopi rasta štednje.

Kejnzijski model, kao i njegova novija varijanta, formulisano je za uslove postojanja deflacione ravnoteže u uslovima nezaposlenosti, dok se savremeni trenutak kapitalističke privrede može označiti kao inflaciona neravnoteža u uslovima nezaposlenosti. Usled delovanja novih parametara, različiti oblici ekonomske neravnoteže

konvertuju se u inflatornu neravnotežu u uslovima nepotpune zaposlenosti (paralelni disekvilibrjum). Drugačije rečeno, bilansiranje makroekonomskih agregata odvija se kroz kratkoročnu redistribuciju dohodaka uz istovremeni gubitak agregatnog dohotka zbog postojanja viška radne snage u obimu koji premašuje granicu koju je građanska ekonomska misao prihvatila kao »prirodnu stopu nezaposlenosti« (Fridman, Ekstejn, Briner).

Nezaposlenost se objašnjava raskorakom između ostvarene i potencijalne stope rasta dohotka, a ova kao posledica sužavanja investicionog potencijala, definisanog odnosom između profita i agregatnog dohotka. Interesantan korak u teorijskom osmišljavanju ekonomske neravnoteže savremenog kapitalizma napravili su predstavnici »nove oksfordske škole«, čija se koncepcija u nastavku izlaže u osnovnim crtama.

„NOVI OKSFORD“ — ILI TEORIJA NETRŽIŠNOG SEKTORA PRIVREDE

1. Grupa engleskih ekonomista okupljenih na Univerzitetu u Oksfordu poslednjih godina zastupa teoriju koja se kritički postavlja prema kejnzijanskom i neokejnzijanskom učenju. Osnovni uzrok ekonomske neravnoteže i inflacije troškova oni nalaze u dominantnom učešću države u raspodeli društvenog proizvoda.² Neposrednu ekonomsku budućnost kapitalističke ekonomije pobornici ovog pravca vide u sužavanju uloge javnog sektora i prepuštanju većeg dela nacionalnog dohotka delovanju tržišnih zakonitosti. Evo osnovnih poruka nove teorije koja u akademski život sve više prodire pod nazivom »New Oxford theory« (Nova oksfordska teorija).

Celokupna privreda može se posmatrati kao celina sastavljena od dva velika sektora: »tržišnog« i »netržišnog«. Definicija ovih pojmova u novooksfordskoj interpretaciji razlikuje se od uobičajenog značenja koje im ekonomska nauka pridaje. Bekon i Eltis, glavni predstavnici škole »novog Oksforda«, naglašavaju da je koncepciju o dva sektora ekonomije prvi formulisao Dž. Džonston.³ Umesto da se ekonomske delatnosti razdvajaju na »industrijske i neindustrijske«, one se dele na one čija će proizvodnja biti upućena u razmenu putem tržišta (tj. čija se proizvodnja prodaje) i na one kod kojih to nije slučaj (tj. čija se proizvodnja ne prodaje). Sve ono na šta se troši novac i što se kupuje mora biti proizvedeno u tržišnom sektoru. Ono što nudi netržišni deo nacionalne ekonomije ne plaća se novcem iz dohotka namenjenog potrošnji nego porezima ili novčanom emisijom. Usluge koje pružaju privatne kompanije (osiguranje, na pri-

² U 1975. godini o oksfordskoj teoriji vodila se žučna rasprava ne samo na stranicama britanskih stručnih časopisa nego i u dnevnim listovima. Dramatis personae ove diskusije bili su R. Bacon i W. Eltis, autori knjige: Britain's Economic Problem: Too Few Producers, London, Macmillan, 1976, u kojoj je opširno izložena nova teorija.

³ Opširno o ovoj koncepciji u: „Economic Journal“, 1975, Vol. 85, June.

mer) prodaju se; dakle, one spadaju u tržišni sektor. Nasuprot tome, usluge »zdravstvene službe nisu tržišne, baš kao ni rad društvenih škola, policajaca i socijalnih radnika«. ⁴ Neke privredne aktivnosti predstavljaju »mešavinu« koja jednim delom pripada tržišnom, a drugim netržišnom sektoru. »Na primer, poštanska služba tržišno ostvaruje samo deo svog ukupnog outputa, a ostalo predstavljaju gubici. Ako dohodak od prodaje pokriva polovinu njenih ukupnih troškova, moglo bi se reći da je polovina delatnosti poštanske službe isto tako tržišna kao i nekog industrijskog preduzeća, dok je druga polovina isto što i netržišna proizvodnja socijalne službe. »Concorde« će koštati Britaniju 1 000 miliona funti sterlinga, ali će on možda proizvoditi tržišni efekat od svega 100 miliona funti. I Kovent Garden i Glindeborn pokrivaju samo delimično svoje troškove prodajom karata; univerziteti, škole, umetničke galerije, biblioteke i bolnice proizvode dobra koja su skoro u celini netržišna. Ovo razlikovanje omogućava nam da izračunamo veoma značajnu stavku u svakoj privredi, naime zbir ukupne tržišne proizvodnje. Nju će sačinjavati svi industrijski proizvodi koji se prodaju i sve usluge koje se prodaju.« ⁵

Privreda u celini živi od proizvodnje tržišnog sektora. »Ukupan izvoz dobara i usluga mora se izdvajati iz gomile tržišno proizvedenih proizvoda. Ukupne investicije su tržišne pa se i one uzimaju iz te gomile. Sav novac koji radnici i službenici troše nužno odlazi u kupovinu dobara tržišne proizvodnje. Prema tome, tržišna proizvodnja i tržišne usluge moraju zadovoljiti ukupnu ličnu potrošnju, investicije i izvozne potrebe cele zemlje«. ⁶ Ali, upravo je ovde izvoriste osnovnog problema savremene kapitalističke privrede, upozoravaju oksfordski ekonomisti. Učešće ukupne radne snage koja radi u tržišnoj proizvodnji, iz godine u godinu se smanjuje, nasuprot porastu zaposlenosti u netržišnom, odnosno javnom sektoru. »Pored toga, privatna i javna preduzeća koja imaju gubitke uzela su više od proizvodnje tržišnog sektora nego što su mu sama dala«. ⁷ Smanjenim učešćem tržišnog sektora u raspodeli nacionalnog dohotka moraju se zadovoljiti potrošačke potrebe stanovništva u tom sektoru, izvozna tražnja i investicioni resursi tržišnog sektora. »Neće biti problema oko ovih povećanih izdavanja ako se svako slaže da je to dobra stvar. Oni koji ostvaruju tržišnu proizvodnju mogu naći da je ispravno da treba da troše manje od onoga što su proizveli. Kada se podignu porezi (da bi se platilo više državnih službenika, učitelja, socijalnih radnika i dalo više subvencija) i radnici prihvate da prime višu »društvenu nadnicu«, a manje da potroše u radnjama — sve će biti u redu. Međutim, ako se oni s tim ne mire, potrudiće se da ono što izgube nadoknade višim primanjima, što može voditi eksplozivnoj inflaciji nadnica«. ⁸ Bude li pritisak

⁴ R. Bacon, W. Eltis, op. cit., pp. 26—28.

⁵ Idem, pp. 27, 31.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

radničkih sindikata dovoljno snažan da ne dozvoli prelivanje nadnica u profite, koje je javni sektor suzio većim porezima — povećana aktivnost ovog sektora moći će se financirati samo na račun smanjene investicione i izvozne tražnje. A manji rast investicija i izvoza završava u smanjenoj stopi rasta društvenog proizvoda, pogoršanju platnog bilansa i povećanoj nezaposlenosti. Država će u ovakvoj situaciji odgovoriti ubacivanjem dodatne kupovne snage na tržište, što, od svoje strane, vodi autonomnom porastu cena u skladu sa mehanizmom spirale: tražnja — cene — tražnja.

2. Tvrdnjom da se dodatna tražnja javnog sektora finansira na račun profita, Eltis i Bekon su povukli oštru liniju razgraničenja prema kombidžskoj teoriji kapitala. Kembriđski mehanizam štednja — investicije više ne funkcioniraju, a Kaldorova teorija je prevaziđena, upozoravaju pripadnici kruga nove oksfordske teorije.⁹ U čemu leže temelji nesaglasnosti?

Kaldorova teorija raspodele polazi od toga da je učešće profita u nacionalnom dohotku pune zaposlenosti određeno učešćem investicija u ukupnoj proizvodnji.¹⁰ Pretpostavlja se da je sklonost štednji primalaca profita veća od sklonosti štednji primalaca nadnica. Druga je Kaldorova pretpostavka da u tržišnoj strukturi postoje dovoljno snažni činioци konkurencije koji omogućavaju da se cene formiraju u skladu sa kretanjem tražnje.

Označavajući sa s_w i s_p marginalnu sklonost štednji nosilaca nadnica i nosilaca profita dobijaju se sledeće jednakosti:¹¹

$$\begin{aligned} Y &= W + P \\ I &= S \\ S &= S_w + S_p \end{aligned}$$

Y = agregatni dohodak
I = investicije
S = štednja
W = nadnice

⁹ Treba podsetiti da je kembriđska teorija raspodele (zastupa je grupa ekonomista sa istoimenog univerziteta koju predvode Dž. Robinson i N. Kaldor) najpre usmerila svoju kritiku na ortodoksnu teoriju kapitala i teoriju marginalne produktivnosti, a potom se koncentrisala na neoklasičnu teoriju raspodele. Osnovna poruka koja proizlazi iz formalizovanog modela ove teorije, da su nadnice i profiti neposredno zavisni od „pregovaračke snage“ radnika i kapitalista, bila je predmet ozbiljnih diskusija. Iscrpni kritički osvrt na ovu teoriju donosi M. Blaug, *The Cambridge Revolution, Success or Failure*, London, The Institute of Economic Affairs, 1975.

¹⁰ Bitne elemente svoje teorije Kaldor je izložio u: *Alternative Theories of Distribution*, „*Review of Economic Studies*“, 1955, No 23, pp. 83—100. Ovaj tekst je preštampan u zborniku: *The Labour Market*, B. McCormick, E. Smith (edt), Harmondsworth, Penguin Modern Economic Readings, 1968, pp. 349—379. Iscrpno o kembriđskoj teoriji raspodele dohotka G. Harcourt, *Some Cambridge Controversies in the Theory of Capital*, Cambridge, University Press, 1972.

¹¹ Prema N. Kaldor op. cit., p. 90.

P = profit

S_w = štednja nosilaca nadnica

S_p = štednja nosilaca profita.

Ako se investicije uzmu kao date i uz pretpostavku proporcionalnih funkcija štednje:

$$S_w = s_w W \text{ i } S_p = s_p P.$$

Iz ovoga sledi:

$$I = s_p P + s_w W = s_p P + s_w / Y - P / = / s_p - s_w / P + s_w Y,$$

odnosno:

$$\frac{I}{Y} = \frac{s_p - s_w}{Y} \frac{P}{Y} + s_w,$$

$$\frac{P}{Y} = \frac{2}{s_p - s_w} \cdot \frac{I}{Y} - \frac{s_w}{s_p - s_w}.$$

Prihvatajući sklonosti štednji nosilaca nadnica i profita kao datu, proizlazi da učešće profita u dohotku, P/Y , zavisi od koeficijenta odnosa između investicija i dohotka, I/Y . Ako proizvođači povećaju investiciona ulaganja, oni će ex hipotesi povećati i učešće profita u nacionalnom dohotku čime će se, u stvari, finansirati veće investicije. Prema Kaldorovoj teoriji, bez značaja je koliko su profiti oporezovani. Svaki porast fiksalnog opterećenja profita njihovi primaoci će kompenzirati većim cenama tako da će mehanizam koji obezbeđuje da se agregatna štednja drži u skladu sa agregatnim investicijama i dalje dobro funkcionisati. Učešće javnog sektora u nacionalnom dohotku povećaće se na račun smanjenja nadnica, a ne profita. Netačno — odgovaraju ekonomisti oksfordske škole — »margine profita su u većoj meri pod uticajem državne politike cena, radničkih sindikata i inostrane konkurencije nego pod uticajem mehanizma štednja — investicije... Stoga preduzetnici veće poreze na poslovanje ne mogu da prebace na potrošače i sačuvaju širu marginu profita«. ¹²

Prema teoriji Novog Oksforda, kad su profiti »napadnuti« većim porezima, ne mogu se prebaciti na cenu jer da na ove deluje pritisak nadnica i drugih troškova poslovanja (valutni kursevi, uvozne cene itd.). Usporavanje stope rasta investicija, kao posledica smanjenih profita, višestruko se odražava na ekonomsku stabilnost. Pre svega, usporava se rast društvenog proizvoda, što proširuje početni jaz između obima ponude i agregatne tražnje. Ovaj jaz, prema Kejnsovom modelu, ispunjava se višim cenama.

Usporavanje investicija deluje na inflaciju i drugim putem. Usporava se izgradnja novih proizvodnih kapaciteta pa se tražnja ne može zadovoljiti domaćom ponudom. Usled toga raste uvoz.

¹² Bacon, Eltis, op. cit.

Ovim se stvara neravnoteža u platnom bilansu (izvozna tražnja opada zbog domaće inflacije i tim putem porast uvoza nije moguće pokriti).

Porast nadnica i troškova poslovanja ne može se kompenzirati produktivnošću rada jer pri datom obimu zaposlenosti manja proizvodnja znači i nižu produktivnost. Zato pritisak na cene raste, što predstavlja treći kauzalni niz koji vodi inflaciji.

Spirala porezi — pad društvenog proizvoda — opšti rast cena može se preseći samo na jedan način: smanjivanjem učešća javnog sektora u nacionalnom dohotku i upućivanjem oslobođenih sredstava u produktivne investicije, tj. u proširivanjem proizvodnih kapaciteta tržišnog sektora nacionalne ekonomije. Sa stanovišta ekonomske politike, dakle, reduciranje neravnoteže u savremenoj kapitalističkoj privredi — prema sugestijama oksfordske škole — pretpostavlja manje poresko opterećenje nosilaca profita i oslobađanje ekonomskog prostora, u kojem dejstvuju zakonitosti karakteristične za netržišni sektor privrede, delovanju činilaca koji osiguravaju autonomni proces ađustiranja agregatne štednje i investicija.

MARKSISTIČKA POLITIČKA EKONOMIJA I TEORIJA NERAVNOTEŽE

K. Marks je razvio shemu cikličkog kretanja kapitalističke privrede zasnivajući je na konceptu privredne ravnoteže koja neposredno proizlazi iz njegove teorije reprodukcije.¹³ U elementima Marksove sheme mogu se prepoznati neke teze koje savremena građanska nauka tek otkriva gradeći teorijski sistem ekonomske neravnoteže. Govoreći o odnosu mase viška vrednosti i ponude radne snage, pisac »Kapitala« naglašava da kada najamnina poraste dotle da počne ugrožavati društveni odnos kapitala i kada se višak vrednosti po radniku počne smanjivati, a radnici zahtevaju porast najamnine, akumulacija kapitala će slabiti jer se smanjuje obim profita po jedinici angažovanog kapitala (u izrazima savremene građanske ekonomije isti proces se opisuje kao marginalno povećanje realnih nadnica uz istovremeno reduciranje prosečnog profita pri datom porastu ukupnog dohotka). Ispričano Marksovim rečima, proces se odvija na sledeći način: »Ako količina neplaćenog rada koju radnička klasa daje, a kapitalistička klasa akumulira, raste dovoljno brzo da bi se samo izvanrednim dodatkom plaćenog rada mogla pretvoriti u kapital, onda se najamnina diže i, ako je sve drugo jednako, smanjuje se razmer neplaćenog rada. Ali čim to opadanje dospe do tačke na kojoj se višak rada, kojim se kapital hrani, ne nudi više u normalnoj

¹³ U »Kapitalu« nije eksplicitno data definicija ekonomske ravnoteže, ali Marks je ne prihvata kao realno moguće stanje. U njegovom viđenju kapitalizma, ekonomska ravnoteža se javlja samo kao slučajnost, a čitava teorija akumulacije i proširene društvene reprodukcije išla je za tim da pokaže osnovne protivurečnosti sistema u kojem je Marks živeo i u kojim se bavio.

količini, počinje reakcija: od dohotka se kapitalizuje manji deo, akumulacija se koči, a kretanje najamnine naviše dobija protivudar («Kapital», I). Akumulacija je ugrađena u kapitalistički način proizvodnje i njeno usporavanje vodi neravnoteži čitavog sistema. Dok se god proces akumuliranja odvija regularno, a njeno pretvaranje u investicije vodi povećanju zaposlenosti, agregatna tražnja će biti dovoljna da apsorbuje robu iz tekuće ponude. Problem nastaje kada je proces akumulacije poremećen. Sistem zapada u stanje neravnoteže koje se izjednačava sa privrednom krizom.

Reduciranje profita, odnosno akumulacije, kao ključni problem razvitka kapitalističke privrede naglašava i nemarksistička ekonomska misao. U teorijskom horizontu »nove oksfordske škole« smanjenje profita vezuje se za predimenzioniranu potrošnju države, odnosno jačanje tzv. netržišnog sektora privrede. Obim tog sektora uzima se kao varijabilna veličina, a iznos nominalnih nadnica je »konstanta u porastu«, tj. veličina koja se automatski prilagođava promeni apsolutnog nivoa cena zahvaljujući čemu se održava nepromenjeni odnos između novčanih nadnica i deflatora lične potrošnje. Nova ravnoteža uspostavlja se prevashodno na račun akumulacije, a manje kroz smanjenje nadnica budući da snaga radničkih sindikata, kao socijalna komponenta sistema, ne dozvoljava njihovu promenu naniže. Savremena kapitalistička privreda funkcioniše kroz promenu nominalnih veličina, pa se ravnoteža postiže procesom konvertovanja pojedinih makroekonomskih bilansa u novi nominalni bilans, pri čemu se apsolutno povećanje cena javlja kao oblik neravnoteže kojim se kompenziraju ostali oblici, pre svega nezaposlenost. Marksistička analiza sugerise postojanje osnovnog mehanizma koji vodi neravnoteži u kapitalizmu, pri čemu je oblik u kojem se ona ispoljava različit, a može ga objasniti slika procesa konverzije makroekonomskih bilansa.

Proces konverzije makroekonomskih bilansa u različite oblike ravnoteže nije slučajan i ima snažnu osnovicu. Kada je delovanjem autonomnih činilaca sistem doveden u neravnotežni položaj u bilo kojoj oblasti, nova ravnoteža formira se u zasivnosti od stvaranja dodatnog dohotka kojim će se neravnoteža izravnati. Kada, na primer, dođe do povećanja inputskih cena, one se mogu kompenzirati porastom produktivnosti rada, valutnim prilagođavanjem, blokiranjem dela efektivne tražnje i sl. Ukoliko preduzete mere ne daju potrebne rezultate, postojeće polje ravnoteže preobrtiće se u novi položaj pomeranjem apsolutnih cena naviše, kako bi se porastom nominalnog argagata osigurao dohodak kvantitativno identičan nominalnoj vrednosti efekata primarnog poremećaja ravnoteže. Porastom cena formiraće se nova ravnotežna pozicija, a prvobitna struktura raspodele dohotka ostaće nepromenjena. Treba zapaziti da bi se ravnoteža očuvala i bez porasta cena da se prvobitno polje komplementarnih pojava konvertovalo, umesto u pravcu cena, u deficit platnog bilansa ili nezaposlenost (ovo poslednje upravo i sugerise kejnzijanski model).

Proces konvertovanja makroekonomskih bilansa aktivira se samo ukoliko je sistem raspodele nominalnog dohotka fleksibilan na više ili naniže. Naime, ako neke socijalne grupe (odnosno sektori privrede) apsorbuju udare autonomnih činilaca neravnoteže, prilagođavajući im se odgovarajućim smanjenjem svog realnog dohotka, onda postojeći ekonomski bilans ostaje nepromenjen. Međutim, ukoliko to nije slučaj, doći će do konvertovanja bilansa, pri čemu je, kako to pokazuje savremeno iskustvo, porast cena kao način zadržavanja nepromenjene pozicije u nominalnom dohotku najčešći pravac procesa konverzije.

Jačanje uloge radničkih sindikata onemogućilo je, ili bar smanjilo, mogućnosti konvertovanja različitih oblika neravnoteže u nezaposlenost ili u pad realne stope rasta nadnica. Ranija alternativa: usporenije kretanje nadnica ili dinamičniji privredni rast ne rešava se u okviru ovog komplementarnog para, izborom jednog elementa, već preobražajem njihovog uzajamnog odnosa u drugi, kroz proces podizanja apsolutnog nivoa cena. Iz bojazni od reagovanja radničkih sindikata, porast troškova poslovanja, troškova konjunkturne depresije itd. ne prebacuje se na nadnice kako bi se osigurala sredstva potrebna za alimentiranje razvoja. Izlaz se traži u nominalnom porastu društvenog proizvoda, često potpuno nezavisno od tendencije kretanja njegovog realnog dela.¹⁴

Dr. DAVOR SAVIN, Belgrade

THE MARXIAN POLITICAL ECONOMY AND THE CONTEMPORARY THEORY OF ECONOMIC DISEQUILIBRIUM

Summary

The Keynesian model of the functioning of the capitalist economy as well as its new variant have been formulated for a position of disequilibrium under conditions of unemployment, while the present moment in the capitalist economy can be termed inflationary disequilibrium under conditions of unemployment. The working of new factors converts different forms of economic disequilibrium into an inflationary disequilibrium under conditions of less than full employment (parallel disequilibrium). In other

¹⁴ G. Carli je povodom ove pojave naglasio da „buržoazija nema više mogućnosti da nametne svoj poredak raspodele i radije pribegava inflaciji nego sili da bi se zadržala na vlasti. Inflacija stvara privremenu iluziju zadovoljenja materijalnih zahteva...“. Cit. prema „Financial Times“, 1975, December 5, p. 21. Sličan pravac razmišljanja ima i M. Rocard, u knjizi „L'inflation au coeur“, Paris, Maspero, 1975.

words, the balancing of macro-economic aggregates takes place through a short-term redistribution of incomes, whereby the aggregate income is lost since there is a surplus labour force which exceeds the limit considered as „natural rate of unemployment“ by the economic thought.

The author has concerned himself in brief with the new step in the theoretical formulation of economic disequilibrium under contemporary capitalism taken by the representatives of the so-called „New Oxford School.“ This school attributes the decline of the profit to the excessive expenditure of the government or rather to the strengthening of the non-market sector of the economy. The size of this sector is considered as variable magnitude, while the nominal wage rate is a „rising constant magnitude“, i. e. a magnitude which adjusts itself automatically to changes in the absolute price level, thanks to which there is maintained an unchanged relationship between money wages and the consumer expenditure deflators. The new equilibrium is established on the account of accumulation in the first place and less through a decrease in wages since labour-unions do not allow them to decline. The contemporary capitalist economy functions by changing nominal magnitudes so that equilibrium is established through the conversion of various macro-economic balances into a new nominal balance, whereby an absolute price rise appears as a form of disequilibrium compensating for other forms, first of all unemployment.

Д-р ДАВОР САВИН

МАРКСИСТСКАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКОНОМИЯ И СОВРЕМЕННАЯ ТЕОРИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО НЕРАВНОВЕСИЯ

Резюме

Кейнсианская модель функционирования капиталистического хозяйства, как и её более новый вариант, формулирована для условий существования неравновесия в условиях безработицы, в то время как сегодняшний момент капиталистического хозяйства можно охарактеризовать как инфляционное неравновесие в условиях безработицы. Вследствие воздействия новых факторов различные формы экономического неравновесия трансформируются в инфляционное неравновесие в условиях неполной занятости (параллельный диссэквилибриум). Иными словами, подведение баланса макроэкономических агрегатов происходит через краткосрочное перераспределение доходов при одновременном убытке агрегатного дохода из-за существования прибавочной рабочей силы в объёме, превосходящем предел, принятых экономической мыслью как „естественная ставка безработицы“.

Автор вкратце изложил новый шаг в теоретическом осмыслении экономического неравновесия современного капитализма, сделанный представителями так называемой „новой оксфордской школы“. В теоретическом горизонте этой школы уменьшение прибыли связывается с преувеличенным потреблением государства, точнее, с укреплением нерыночного сектора хозяйства. Объем этого сектора принимается как переменная величина, а сумма номинальной оплаты является „постоянной в возрастании“, то есть, величиной, которая автоматически приспособливается изменению абсолютного уровня цен, благодаря чему поддерживается неизменяемое отношение между денежными оплатами и сократителями личного потребления. Установление нового равновесия преимущественно осуществляется за счёт аккумуляции, а менее через сокращение наемной платы, поскольку сила рабочих профсоюзов, в качестве социального компонента системы, не позволяет изменить оплату сокращая её. Функционирование современного капиталистического хозяйства осуществляется через изменение номинальных величин, и восстанавливается равновесие процессом трансформирования отдельных макроэкономических балансов в новый номинальный баланс, причем абсолютное увеличение цен является формой неравновесия, которым возмещаются остальные формы, прежде всего безработица.

